

Tandori Dezső

Küzdelem egy elmondásért

„Bajod megértének? Hited megértének?
– Ha *magad* értened!”

Kinek akarnék elmondani – mit? Ady és az önmegmutatás vágya... az „ön”, íme, klasszikusan reflexív. De Petőfi se úgy akart ilyet, hogy helyet és viselkedési módot párosított (beugrott netán a csárdába), s a katona Batsányi sem udvari táncfigurákkal fejezte ki magát a porondon... ám elég. Hetvenkét év után rá kell jönnöm, legigazibb hozzáértésem költészeti, ám nemcsak a költészet nem érdekel *értve* oly nagyon sokakat, de a „vele” kapcsolatos dolgok, elemek, tudások, készségek, lelki akármik is bőven (messze!) helyettesítődnek egyebekkel a külvilági térből. (Hírnév, hiedelem, időbeli aktualitás, hallomás, képzelés stb.) Amit már külön el kell magyarázni...! Ami (a vers) nem magyarázza meg magát. Sokat forogatom magamban így, mint bonyolultabb kőforgató madár, egy kis munkámat... hagyjuk. Tizenhat sor, és legalább négy-öt rezzenetén múlik a... Lásd Wittgenstein. Ha már megvan (nekünk akár), mi múlik min, tényleg ne is beszéljünk. Ennek a reménytelen kis elmélkedésnek a hibája is épp ez. A réalrezon (hétköznapi átlag-ész) eleve arra hajlik, hogy mi lenne, ha mindenki felpróbáltatná terhét másokkal etc. Mondom erre valakinek: l. itt később: magam, ha enyhe szerénytelenség is, életközpontú szellem vagyok (nem szellemközpontú élet), tehát az életem dolgai fontos közlendők lennének, ha és amennyiben írásról van szó részemről. De ez visszatetsző lehet. Akkor meg? Fájó a „messze a legjobb otthon” (szakmámban), idegenben túl messze! Na, köszönöm. Nemcsak az van, hogy küzdünk „egy elmondásért”, de az is, hogy minek az elmondásáért?

Meg hogy minek (mi végre) az elmondás, meg hogy ha megvan ez az akármilyen (bennünk), azzal vagyunk igazán magányosak; ha nincs, hát...?

Hol, nem hol (I.)

„Nem beszélék; beszédülök”

Wittgenstein azt mondta – ne rémüljünk megint, észnél vagyok! –, amiről nem lehet beszélni, arról nem kell. Vagyis arról hallgatni kell. Magyarul ez nem félreérthetetlen. Hallgatni = hallani. Például. De ebbe itt ne. Hagyjuk azt is, hogy úgynevezett „célzatszellemi” (politikai) értelemárnyalata is volt (van) a dolognak (bizonyos idők folyományaként).

Magam, lassan, ide jutottam viszont: jó, hallgatni kell, de megvan már, hogy miről. Tehát keveset ér, hogy hallgatok róla, felőle. Megvan. Kipottyanhat a zse-bemből, sugározhatik a lényemből stb. Wittgenstein tétele, persze, kétértelmű marad. Az egyik eset: meg sincs kimondás-pontosságában az, amiről hallgatni kell. (Nem tisztázzuk, nem dolgozunk, miért.) Ellenben ha megvan (az a dolog): l. fentebb.

A filozófus olyasmit is mondott, hogy eszmetant tkp. csak költészetben lehet művelni, kifejezni, alkotni. Felesbe fogadom csak el. Annyi bizonyos, hogy – sokszor megírtam – úgynevezett *Töredék Hamletnek*-em tele van még zsenyéekkel, *ugyanakkor* filozófiailag eleget tesz Wittgenstein kérésének, a filozófus halála után nem túl sok évvel. S amit ezeken a helyeimen írtam (ne nézzük, mit „zen” jegy-ben, mit általánosabban) máig áll. Értem ezt így: nincs meghaladva (pl. az, hogy a költészet ilyen kifejeződésekig juthat).

Nekem ez az összefüggés azonban túl bonyodalmas volt, első látásra hiúsá-gokkal járt együtt (holott...!), évtizedeim során, szűk 40 év alatt, kialakítottam magamban a cím alatt idézőjelben (tőlem idézve) hozott tételecskét.

„Nem beszélek; beszédülök”.

Ennek kétértelműsége már – nekem – kafei, cage-i stb. világ. A magyar nyelv ajándéka. (Sok munkáért?) Mert hogy mint ezt például már előre ígérte nekem – s másoknak – egy korábbi, hangulatos négysorosom, nyelvi formáció jegyében, íme:

*Ki kéne békülni,
mint az ég, kékülni,
ki kéne, ki kéne,
ki tudja, mi kéne...*

...it tehát a kékülni, békülni hagyományos értelemhordozó, csak az „ülni” vég-ződés bennem megmaradhatott, motozott. (A kis vers mókája, ami miatt talán ér valamit, ez: a ki és a mi háromszorosa. Személy, iránymutató szóelem, tárgy.)

A beszélni és a szédülni. Külön nem kavargott bennem. Egyszerre döbbsentem rá, hogy a „beszéddé válni” jelentésben áll a ritkán, szinte sosem használt „beszé-dülni” ige. Árva, árvalni. Madár – madárujni? Hím – hímujni? E két utóbbi pl. nem megy. De mehetne!

A beszéd esetében ez jól bejön. Ki tudja, miért, mi kellett (kell) hozzá. Vas István a halálból képezte: haláluló. (Haláluló kopasz koponyámat, ha jól emlék-szem a versre.) Ez is munkált emlékezetemben, köszönet érte, Pista!

Mármost fejezzük is be ezt a kis passzusunkat. Még nyitottabbá tettük Witti nagyurunk mondását. Nem beszélünk, csak – mint térbe, szakadékba, a kocsmá-ba hej-haj) beszédülünk. A kimondásba. Mi több: beszéddé is válunk! Hohó!

Nyelvi érzékelésünk dolga, mennyire érezzük azt, hogy mi magunk egészünk-ben beszéddé váltunk, avagy „csak” beszédessé, beszéd-féllévé, egybek mellett beszéléssé is.

De ez a fajta beszéd-értelmezés (a fogalomé) már nem a kimondás, ki nem mondás ellentétpárosának jegyében áll.

– – – És most mennem kell, az ajtó túlján verébkém már ébred, tavasz jön, hamarabb van reggel, kötelességeim vannak veled, irányában stb. De mennyire jó, hogy ez van!

Legközelebb újra nekilódulok annak, amivel ezt itt most nem folytatom. Legközelebb el is magyarázom, miért nem, és hogy hanyadszorra lettem meg a fentebbiekkel... valamint hogy nem is a fentebbiek voltak azok... de már elég, beszédülök (beleszédülök) a fölösbe, a nem itt elmondandóba.

Wittgenstein nagyurunk természetesen beleérti „ezt”: nem az, hogy soha nem kell „arról” beszélnünk, „sehol” nem kell...

De – beleérti? Kérdés, jól értem-e. Vagy itt is: ahány gondolkodói érzék, annyi változat?!

Riportvers. Pontvers (I.)

Hol. Nem hol

*Hol nem hol. Direkt.
Hol honol. Kivet.
Befoglal hol-honába.
Hol tan. Hol-holt tan.
Hol-élve. Holtan.
Hol nem tan. Élve-holtan.*

*Ahol. Hol lohol.
Nem honol-bomol.
Holott dalolva. Tarol.
Ahol legottan.
Leg-el holottan.
Toldatlan megtoldottan.*

*Toldatlan toldás!
Áldatlan nem-más.
Mind-egy ugyanaz áldás.
Egy felkiáltás.
Nyitó jelzárás.
Tettleges absztrahálás.*

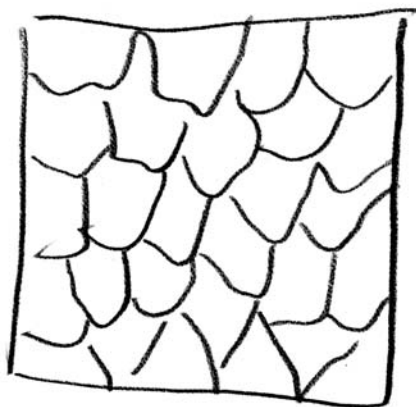
*Hol-nem-hol fotel.
Tettleg kelni kell.
Innen-part oblomovos.
Nézd ezt. Omolva.
Nézz Oblomovra.
Kél s nem. Téged orozva.*

*Nap kél. Nap nem kél.
Mint ha nem lennél.
Te – közben. Mintha lennél.
Mi hol e nem-hol.
Mi-ott az imhol.
Időzől. Régieknél.*

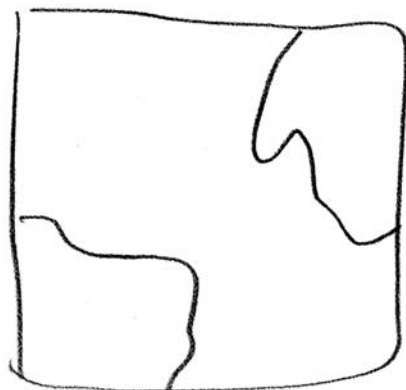
*Avagy. Újajknál.
Ez vagy. S az vagy már.
Csodakeddted rémszerdád.
De: csodakeddted!
Ha szerdád csügged.
Mint Robinson. Pénteknek.*

*Társat nevezett.
Naptárt elvetett.
Csodarémtársra szert tett.
Hol-nem-hol sziget helyett.
Kört járt. Ha reménykedett.
Hallgatott. Fülelt hitet.*

Hol-nem-hol sziget.

Hol hol-nem-sziget.
Mindenki sziget?

Nézz-be-Robinson sziget!

Hol, nem hol (II.)

„Ha már engem illet”

A kapálózós, igyekvő írásokból csak a kemény magokat ujjbegyezem ki. Az írásnak ez különös tulajdona: csak a szellemileg *helyükre* jutó matériák maradnak érvényesek. (Már legalább forma szerint. Vesztőhely lehet, mondom Illyés stílusában, de vesztő hely nem. *Akkor* hallgass, író!)

*

A következő barack-, cseresznye-, meggy-magok, netán almamagok bizonyultak megmenthetőknél:

I. Mivel Tiszatájamat igyekszem segíteni vele, idekanyarítom. Vagyis ottan Csodakedd, rémszerda címmel megjelenendő könyvecskémet, mely is esszék, színes cikkek, filozofálások, egyebek gyűjteménye (Tóth Ákos és A 2 Olasz, hogy harsányan kiáltssam ki.)

Mi az, hogy csodakedd és rémszerda, és miért az én egzisztencialistaságomnak foglalata ez, ráadásul hogyan jön ide, hogy én (minimum angyal-) hívó egzisztencialista vagyok? Térek rá.

Ha nincs benn elégségesen már versben. A kedd csodája semmit sem ér, ha rá a szerda „rém”. S így tovább. Robinson hiába nevezte leendő barátját így: Péntek... ha rá maximum szabad szombat jön, netán rémszombat. Ám komolyra! Ha egyszer beléd költözött az érz(ül)et, hogy véged... s még az sincs, amiben Pascal bízik, hogy a dolgok sorával elfedjük a szakadékot (szemünk elől), amelybe rohannunk, akkor? Marad az angyalhit, a menekvés-mentség a *pillanatban*, de semmi jó nem jön végül. Hogy ez óriási közhely? Akkor nem, akkor mégsem, ha ez az alapérz(ül)eted! Ha ez tölt ki. Akkor a jelen, persze, különféle (esetleg teher, esetleg kellem) változatok bősége, a múltra is sok jóval tarkított gubancra gondolsz vissza, netán széttárt ésszel (karral), hogy te megtetted, amit... kellett... tehetted... végzetre volt... tévút volt... de a teljesen reménytelen „út”, kilátás, el nem fedhető váromány stb. – Nem fejezem be, ez csak összefoglaló egy nemlétező érzetfilozófus (jómagam) részéről.

Eldobott változatban (azt is teljes értékűnek reméltem, de nem lett) az „én” és az „ön” nem túl újszerű elkülönítését is adtam. Hogy az „ön”: reflexív, feltételezi a „másikat” (ember, dolog). Milyen ijesztő ez a fejtegetés-csontváz. Ha viszont körbekeríti sok esetlegesség, olyan se ide, se oda írás az eredmény, nem igazán használható semmire. Mindjárt rátérünk.

A „szakadék” értelmezéséről előbb. Nem annyira űr, mint koncentráltan üres hely, töredék rész, mintha a levegőből vágnék ki vízszintes tölcserít, indulópontja: nézése. A senki nézi itt a semmit, ablakomon át, íróasztalomtól. Mondható-e, „túlással” a konkrét életével azonosult valaki, s ezért ez az elemi érzete, hogy ő itt nem lesz. Ez is egy én-változat. Nem vonatkozásos, tehát nem „ön”. Még magányosabb.

S jön itt akkor. Jönnek az alábbiak. Egy tömör meghatározássá kopott az ügy.
VAN ÉLETKÖZPONTÚ SZELLEM.
VAN SZELLEMKÖZPONTÚ ÉLET.

Jobb a fordított sorrend. Mert én – nem is vagyok szerény?! – az életközpontú szellem vagyok. A másikat inkább az ideológusok, esztéták, író-ambíciójú kicsik-nagyok. Nekik van „életük”, én az „életet” tartom szellememből kiindulva (szellemem *helyett* lassan) érdemlegesnek.

Az „én” és az „ön” változatai itt könnyen levezethetők.

Másutt talán írtam, de kis rendszerünkből itt kihagyhatatlan. A „külsőt nem tartok” megállapításom (magamról). Ez az „én-ön” klasszikus esete. Ha mondtam is az alapmegállapítást, ez az imént jelzett besorolás fontos. Mert az „én”-re redukálódok vissza. Nem tartok külsőt, viccesen hangzik. Kezdtem is így pont-verset:

*Nem tartok külsőt.
Életet, mi több!
Már ahogyan azt értik.*

Aha! Nagyon is életközpontú szellem maradok, csak nem „azt” az életet értem itt, ami ahogy azt szokvány értik, ugye.

Ezt valaki, miután hallotta, úgy adta tovább: „A TD-nek nincs külseje.” Jó, ön-jelleggel nincs is. Vagy én-jelleggel? Na.

Tartható-e ez: ha már valamiről velem kapcsolatban van szó, baj, rossz, végzet. Ha *valamiről*? Ha *velem*? Természetesen ezek jelzés-jellegek, érzületek, kivihetetlenek.

Valamivel realisabb: „Ha nem érdeklődnék veszettül magam iránt, el volnék veszve, semmim se lenne.” Hm. Magam v. magam-dolga iránt? A „dolog, dolgom” már olyan, mint „külsőm”. Igyekeznek ilyet nem tartani.

Mind ezek a tételek a „Hol, nem hol” terepére tartoznak, mely nem térben van. Nem titkolom, én is a „Hol, hol nem” alapváltozatból indultam ki. De hát ilyen az egzisztencialista gondolkodás.

RIPORTVERS... (II.)

Kötő-jel. Mint. Pont

*Kötőjel, mint-pont.
Hasonlítást mond.
Pont. Hasonlatod. Elmondd.
Ne mondd: „Nem mondom.”
Tégy kettőspontot.
Hagyd. Idézőjel csak ront.*

Pont tudománya.
Vonal hullása.
Hol s nem skolasztikája.
Mozgás-nem-egész.
Mozgás. Nem. Egész.
Mintha a jelen múltna.

Vonalig. Pontig.
A jel. En-múlik.
Ódonul. Ódon maga.
Csodálkozódon.
Ah. Oh. Jel-ódon.
Ó. Ó. Ó. Vagy nem mondom.

Mint. Ha. Szószünet.
Hasonlat. Követ.
Hasonlat köt két felet.
Mindig felező.
Tavaszc-telező.
Nyarazó. És ősz-elő.

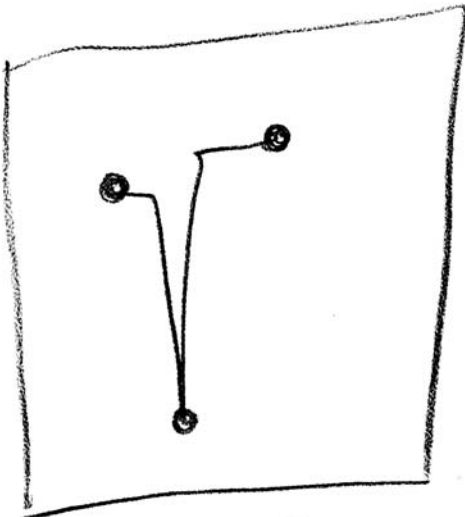
Nézd. E kötőjel: ez ő.
Zenón. Klee. Ki nem telő.
De híja sem jön elő.
Teljesség bírja.
Semmi. Ha híja.
Pont-kötőjel. Kírja.

Jele kírta.
Kötelem. Néma.
Ponttalan kötő-elem.
Túl hetvenemen.
Mit kérjem: „Velem...”
Tér. Hova. Nem tér vissza.

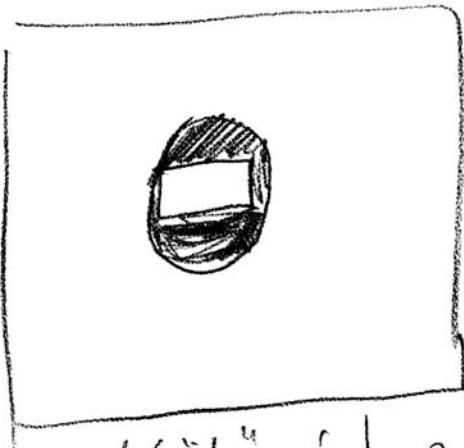
Hasonlítódom. Mint ha.
Kötő jel kerül pontba.
Nem kerüli meg. Mondja.
Hiányjelgyümölcs pontja.
Nem ontja. Nem is rontja.
Skolasztika. Tagolja.

Filozofidim

nerre?

-Kötö jel pontban rez.